

EN LILLE LITTERATUR-BEMÆRKNING.

AF

O. G. PETERSEN.

For de unge er Kjærbøllings »Danmarks Fugle« eller, som den i 2. Udgave kom til at hedde, »Skandinaviens Fugle«, sikkert et overvundet Standpunkt, og mange har maaske aldrig lukket denne Bog op, uden netop for at faa Oplysning om en Fugls Forekomst her i Landet. For os ældre stiller det sig anderledes. Vi kan nok se, at den er forældet og at den har sine store Skavanker, men mange af os forholder sig dog sikkert sympatetisk til den — jeg taler her kun paa deres Vegne, som blot i Ny og Næ kan give sig lidt af med Iagttagelsen af vor Fugleverden, som kun kan beskæftige sig med Ornithologi saadan »lidt ved Siden af«. Mange af os kom vist til at holde af vor Kjærbølling, og jeg kan ikke vide, om det ikke skulde være gaaet andre som mig, at de ikke var fuldt glade ved at se den Skikkelse, hvorunder Bogen kom til at fremtræde i 2. Udgave. Udgiveren af denne var sikkert ikke Ornitholog, og det synes jeg, spores forskellige Steder. Blandt andet var det mig et Savn, at de, ganske vist undertiden noget besynderlige, Lydbetegnelser for Fuglestemmerne (formodentlig efter Naumann) blev udeladt¹, vel sagtens fordi Bearbejderen ikke kendte disse Røster. Jeg har ikke saa sjældent »bestemt« Fugle efter disse Angivelser. Da jeg f. Eks. som ung for første Gang hørte en Vagtel ude paa Marken, anede jeg egentlig ikke, hvad det var, men gik hjem og søgte Mulighederne i min Kjærbølling, og jeg kom da meget hurtigt ved Hjælp af Lydbetegnelsen paa det rene med Fuglens Art. (Senere fik jeg min Bestemmelses Rigtighed verificeret i en »Gewerbehalle« i Schwarzwald, hvor der var nok baade af Kukker- og Vagtel-Ure). I Stedet for dette staar der nu i 2. Udg. nogle almindelige Fraser om Skriget, som ingen Ting siger, og saadan er det saa mange Steder. — Men det, som denne Meddelelse gælder, er ikke 2. Udgave, men den gode gamle 1. Udgave.

¹ I dette er der nok adskillige, der ikke er enige med mig, og der serveres ganske vist ogsaa meget paa dette Omraade, som er usmageligt, f. Eks. de lange Fremstillinger af Nattergalens Sang; men der er stor Forskel. Alwin Voigt, Excursionsbuch zum Studium der Vogelstimmen, Berlin 1894, benytter iøvrigt en anden Metode, som ofte giver gode Resultater.

Kjærbølling siger i sin Fortale: »Det er mig en ligesaa kjær som hellig Pligt, at aflægge min offentlige Bekjendelse for det, jeg har modtaget af Andre«. Af disse nævnes som særlig benyttede Forfattere Naumann (Naturgeschichte der Vögel Deutschlands), navnlig m. H. t. Indledningen, Slægts- og Artsmærkerne, og Nilsson (Skandinaviens Fauna). Forfatteren burde have nævnet En til, men det er ganske sikkert en vistnok meget skjult Kilde. Fra mine unge Dage ejer jeg tilfældig et Hefte af en gammel Bog, nemlig det 4. Hefte af »Naturgeschichte der Vögel Mecklenburgs von H. D. F. Zander, Rector u. Hülfsprediger zu Lübz«, hvis Aarstal er mig ukendt. Dette Hefte indeholder Siderne 241—320 og omfatter endel af de tyndnæbbede Fugle. Kjærbølling vil som nævnt navnlig have benyttet Naumann ved Slægts- og Artsmærkerne, men han nævner ikke et Ord om, at han for en stor Del har skrevet sine Skildringer af Fuglens Levevis ud efter Zander, og jeg maa tilstaa, at jeg netop paa dette Omraade troede at have den rigtige, originale Kjærbølling for mig. Dette maa naturligvis belægges med nogle Beviser, som følger:

Kjærbølling S. 133 (Om Solsorten):

Solsorten beboer vore Løv- og Naaleskove, især medens disse endnu ere yngre og have megen Underskov; helst hvor der er Vand i Nærheden eller fugtig Jordbund. Den er deels Stand-, deels Strøg-, deels Trækfugl; thi de Gamle forblive tildeels her Vinteren over, men Ungerne drage i Almindelighed sydligere i October med det almindelige Drosseltræk, og vende tilbage i Marts. — I sin Adfærd viser den stor Livlighed, er ualmindelig sky og klog; den er saa forsigtig, at den sjældent lader sig see og ikke let lader sig hilde i Snarer. Naar den mærker Fare o. s. v.

Zander S. 270:

Sie bewohnt unsre Laub- und Nadelwälder, wenn sie noch jung und recht dicht sind, oder viel Unterholz haben, und am liebsten solche, die am Wasser liegen, oder deren Boden feucht ist . . . Sie ist bei uns theils Stand-, theils Strich-, theils Zugvogel; denn die Alten bleiben zum Theil den Winter über hier . . . die Jungen aber ziehen gewöhnlich in October weg, und kehren im März zurück. — In ihrem Betragen zeigt sie, neben grosser Lebendigkeit, ungemaine Scheu und Klugheit; sie ist so vor-

sichtig und listig, dass sie selten sich blicken und nicht leicht in Schlingen sich berücken lässt. Wenn sie Gefahr ...

Kjærbølling S. 173 (Nordlig Nattergal):

Den lever i dybtliggende Løvskov, som have tæt Underskov og Krat med rigeligt Vand, især ved Aaer og store Bække, eller i Nærheden af Sumpe og Grave. Dens Væsen har noget Stormende, blandet med noget Sørgmodigt, hvorved den adskiller sig fra den egentlige Nattergal, som forøvrigt er den fuldkommen liig i Manerer og Levemaade, ja selv i Sangen. I Almindelighed synger den nordlige Nattergal meget stærkere, gjaldende og mere hult klingende, næsten klokkeagtigt, desuden langsommere afbrudt og med mindre Afvexling ... I det Frie lyde dens Melodier fra Mai til Slutningen af Juni, ikke blot i Aften- og Morgentimerne, men ogsaa hyppigt om Natten, hvilket fornemmelig characteriserer denne Art.

Zander S. 259—260:

Sie lebt in tief liegenden Laubhölzern, welche dichtes Unterholz und Gebüsch mit vielem Wasser haben, besonders an den Ufern der Flüsse, so wie in der Nähe von Sümpfen und Teichen; ... Sie hat in ihrem Wesen etwas Stürmisches, aber dabei doch zugleich etwas Schwerfälliges, wodurch sie sich von der gemeinen Nachtigall unterscheidet, der sie sonst in Sitten und Lebensart sehr ähnlich ist. Auch im Gesange ähnelt sie derselben ... Im Allgemeinen jedoch singt die Sprossernachtigall viel stärker, hohler, fast glockenartig, überdiess auch langsamer, abgebrochener und weniger mannigfaltig ... Im Freien erschallen ihre Melodien vom Mai bis gegen Ende Juni, nicht allein in den Morgen- und Abendstunden, sondern auch häufig des Nachts, und zwar um diese Zeit öfter, als bei der vorigen.

Kjærbølling S. 175 (Sydlig Nattergal):

Ved sin herlige Sang udmærker den sig fremfor alle Fugle, og er derved bleven saa berømt, at allerede de ældste Digtere have besunget den. I Regelen findes der ikke let nogen Fugl (foregaaende Art undtagen), som heri overgaaer den, saa at den med Rette fortjener Navn af Sangfuglenes Dronning. Den forener i sin Sang alt det Skjønne, Bløde, Blide, Stærke og Overraskende i de andre Fuglesange, og sætter derved den følsomme Tilhører

i forbausende Henrykkelse; thi enhver maa tilstaae, at denne udsøgte Rigdom af harmonisk Afvexling, denne Stemmens Fylde og Kraft, disse minutlange, melancholske, vedvarende, stedse stigende, snart gjaldende . . . o. s. v.¹ — Den temmelig store, dybe Rede bestaar udvendig af tørre Blade, Straae, Rørblade og Græsstængler; den er indvendig udlagt med fine Græsstraee og Risper (!), stundom med enkelte Hestehaar. I Almindelighed staaer den paa Jorden, i Buske eller højt Græs, undertiden i tørre Riisgrene eller paa Jorden i tørt Løv, stundom i mindre dybe Udhulinger af gamle Træstammer; den findes ogsaa i Hækker og Gjærder i en Højde af indtil 6 Fod, og indeholder i sidste Halvdel af Mai 4—6 Æg, som . . .

Zander S. 253 flg.:

Wodurch sie sich nun vor allen Vögeln so sehr ausgezeichnet, und wodurch sie so berühmt geworden ist, dass schon in den ältesten Zeiten Dichter sie besungen haben, das ist, wie jeder weiss, ihr herrlicher Gesang oder Schlag. Und in der That findet sich auch, ausser dem Sprosser, nicht leicht ein Vogel, der sie darin übertrifft, so dass sie mit Recht die Königin der Singvögel genannt zu werden verdient. Sie vereinigt in ihrem Gesange alles Schöne, Zarte, Sanfte, Starke und Ueberraschende der andern Vogelgesänge, und versetzt dadurch jeden gefühlvollen Hörer in staunendes Entzücken; denn jeder muss gestehen, dass dieser auserlesene Reichthum und harmonische Wechsel, diese Fülle und Kraft der Stimme, diese minutenlang melancholisch gezogenen und immer stärker werdenden, bald schmetternden . . . — Das ziemlich grosse, tiefe Nest der Nachtigall besteht auswendig aus durren Blättern, Stroh, Rohrblättern und Grashalmen, worunter sich bisweilen auch einige Holzspäne befinden, und ist inwendig gewöhnlich mit zarten Grashälmmchen und Rispen, auch wohl mit einigen Pferdshaaren ausgefüttert. Es steht meistens nahe am Boden im Gebüsch oder hohen Grase, bisweilen auch in einem Haufen durrer Reiser, oder auf der Erde in dürrem Laube, oder in einer schwachen Aushöhlung eines alten Baumstammes. In Hecken und todten Zäunen befindet es sich mitunter, wengleich selten, in einer Höhe von 6 Fuss. Es enthält in der letzten Hälfte des Mai 4—6 Eier, welche . . .

¹ Saaledes bliver det ved længe, men det er ikke til at holde ud, især naar man ved, at det ikke er førstehaands Følelser.

Kjærbølling S. 176 (Rødkælk):

Den findes overalt, baade i Løv- og Naaleskove, buskrige Haver og ved Flodbredder (!); men helst i Skove med tæt Undervæxt, hvor Solstraalerne sjeldent kunne beskinne den fugtige Jordbund. Som haardfør Trækfugl, indfinder den sig tidligt, allerede i Marts, og forlader os ikke før Octbr. eller Novbr., ja enkelte forblive endog her i milde Vintere. Den er en tillidsfuld, men munter, modvillig (!!) og trættekjær lille Fugl, som ikke forliges med sine Lige i sin Nærhed, hvorfor ogsaa hvert Par forbeholder sig et eget lille Revier.

Zander S. 264:

Es bewohnt unsre Laub- und Nadelwälder, buschreichen Gärten und Flussufer, kommt überall vor, und ist Jedermann bekannt. Am liebsten übrigens hält es sich in den Wäldern auf, wo das Unterholz so dicht steht, dass selten ein Sonnenstrahl den feuchten Boden bescheint . . . Als ein nicht sehr zärtlicher Zugvogel stellt es sich früh, schon i März, bei uns ein, und verlässt uns auch erst spät, nämlich zu Ende Octobers und Anfange Novembers wieder, ja in gelinden Wintern bleibt es einzeln zuweilen ganz hier. Es ist ein sehr zutraulicher, aber munteres, muthwilliges und zanksüchtiges Vögelchen, das sich mit seines Gleichen durchaus nicht vertragen kann, und sich viel herumjagt und beisst; wesshalb auch jedes Pärchen sein eigenes kleines Revier behauptet.

Kjærbølling S. 178 (Blaakælk):

Om Høsten findes den paa Trækket i Haver og paa Kartoffelagre; sædvanlig holder den sig nær til eller paa Jorden, hvor den gjennemkryber det høje Græs eller de tætte Buske, men løber ogsaa gjerne paa det tørre Dynd i Grave. — Fortrolighed, Munterhed, Lethed, Livlighed og Trættekjærhed ere dens iøinefaldende Egenskaber. Hannen er i Yngletiden en flittig Sanger, især Morgen og Aften. Dens Sang er ret behagelig; den bestaaer af nogle pibende og snurrende Toner, imellem hvilke forekomme nogle, der ere laante af andre Fugle.

Zander S. 246—247:

Im Herbste kommt es oft in die Kohlgärten und auf die Kartoffeläcker . . . Gewöhnlich hält es sich nahe an oder auf dem Boden verborgen und durchkriecht das hohe Gras oder

dichte Gebüsch, läuft aber auch gern auf dem trocknen Schlamme in Gräben herum. — Zutraulichkeit, Munterkeit, Gewandtheit, Lebhaftigkeit und Zanksucht sind seine hervorstechenden Eigenschaften . . . Das Männchen ist während der Brutzeit ein fleissiger Säger, zumal in den Früh- und Abendstunden. Sein Gesang ist recht artig, und besteht aus einigen pfeifenden und schnurrenden Tönen, zwischen denen aber auch häufig von andern Vögeln entlehnte vorkommen.

Dette kunde let være bleven gjort meget vidtløftigere, men det maa vel være nok. Det er morsomt nok ved Vandstæren at se, hvorledes Udtryk for noget specifik dansk ogsaa er taget ud af den tyske Bog. Det hedder: Vandstærens Yndlingsopholdssted er brusende, med Træer og Buske bevoksede Bække, Aaer og Floder i Bjergegne. Men da det mangler vort Fædreland paa disse, forekommer den kun sjældent hos os om Sommeren. Og hos Zander: Der liebste Aufenthalt des Wasserschwätzers sind die reissenden, mit Bäumen und Gesträuch bewachsenen Bäche und Flüsse gebirgiger Gegenden. Da es aber hieran unserm Vaterland fehlt, so trifft man auch diesen Vogel im Sommer nur selten bei uns an (S. 300).

Nu maa ganske vist Kærnen i Kjærbøllings Bog være det Materiale, der er samlet sammen til Oplysning om danske Fugles Forekomst, givet i en samlet Fremstilling, hvilket sikkert har været af stor Betydning med Hensyn til at stimulere andre til at gøre Iagttagelser. Men der er dog én Betænkelighed ved den nævnte noget flotte Benyttelse af andres Ord. Sæt, at f. Eks. ogsaa Angivelser om Tiderne for Trækfugles Ankomst er løbet med ind i Fremstillingen efter en anden Forfatter, der behandler et andet Lands Fugleverden! Man vil maaske hertil sige, at den Tanke er udelukket; men det er dog forsigtigst at have den for Øje, og i de anførte Steder findes der dog noget deraf. Og Sagen er ikke ligegyldig, bl. a. f. Eks. for det Tilfælde, at man ønsker at anstille Sammenligning mellem de og de Trækfugles Ankomst nu og i tidligere Tid, hvilket f. Eks. kunde komme i Betragtning ved Drøftelsen af klimatiske Spørgsmaal.

Lad os tage et konkret Tilfælde. Jeg har i en Række af Aar noteret, navnlig fra Bülowskvarteret og særlig fra Landbohøjskolens Have, naar jeg første Gang har iagttaget vore Sangfugle om Foraaret. For de 4 almindelige Have-Sylvier (i ældre For-

stand), Havesangeren (*Sylvia hortensis*), Gærdesangeren (*Sylvia curruca*), Løvsangeren (*Phylloscopus trochilus*) og Gulbugen (*Hypolais icterina*), har jeg 11 Aars Iagttagelser¹, nemlig fra og med 1895 til 1906, med Overspringning af 1901 og med ét Hul, nemlig Gulbugen for 1896. Gennemsnittet for disse Iagttagelser stiller sig saaledes: Løvsangeren 1. Maj, Gærdesangeren 2 Maj, Havesangeren 19 Maj og Gulbugen 20 Maj. Nu vil jeg øjeblikkelig indrømme, at dette er galt altsammen, idet sikkert alle Angivelserne er for sene². Men nogen Sandhed er der dog deri, nemlig den, at Løvsangeren kommer lidt før Gærdesangeren, og Havesangeren lidt før Gulbugen, samt at disse to sidste kommer betydelig senere end de to første; det er noget, som enhver ved, der er vant til at lægge Mærke til disse Forhold. Vi vil foreløbig blive ved Havesangeren. Jeg har altsaa gennemsnitlig første Gang hørt den 19 Maj. Hvis jeg forstod ret, nævnedes vor højagtede Redaktør i sit Foredrag i Ornithologisk Forening om Sangfuglene 12 Maj som Gennemsnitstiden for dens Ankomst. Vi kommer vel Sandheden temmelig nær, naar vi siger, at Havesangeren kommer omtrent midt i Maj, maaske lidt før, hvilket vist ogsaa vil være ret godt i Overensstemmelse med Wings Iagttagelser³. Men hvad siger Kjærbølling? »Denne Trækfugl indfinder sig gerne sidst i April eller først i Maj« (S. 158), hvortil Udgiveren af 2. Udgave har føjet »stundom senere« (S. 269). Det er en Angivelse, som vi sikkert render Panden imod; det kan ikke være rigtigt. Man faar saa bestemt Følelsen af, at det ikke er Udtryk for en Række selvstændige Iagttagelser, men enten er nedskrevet hen i Vejret eller ogsaa skyldes en fremmed Pen. Opgivelsen for Løvsangeren »omtrent midt i April« (Kjærbølling S. 159) passer heller ikke. Selv om vi indrømmer, at den kommer tidligt, vil det dog være rigtigere at angive sidste Tredjedel af April som Tiden for dens

¹ For Løvsanger og Gærdesanger har jeg nok flere, men her kan kun de komme i Betragtning, som jeg har fælles for dem alle 4.

² Dette er foruden i den ringe Tid, der har kunnet ofres paa disse Iagttagelser, blandt andet ogsaa begrundet i, at jeg næsten udelukkende har været henvist til at iagttage gennem Øret. Jeg ved iøvrigt ikke, hvor meget denne Omstændighed har at sige. Det maa afgøres af Folk, som baade kan høre og se (og kende) Fuglene.

³ Herluf Winge, Fuglene ved de danske Fyr (Nat. Foren. Vidensk. Meddelelser).

Ankomst¹. Mon ikke ogsaa f. Eks. Angivelsen for Eng-Piberen, først i Marts, og for Træ-Piberen, senest i Midten af April, ofte før, snarere burde hedde henholdsvis i sidste Halvdel af Marts og sidste Halvdel af April? En Ting maa dog tages i Betragtning. Kjærbølling var fra Als, og en stor Del af hans Ungdoms-Iagttagelser er vist fra det sydøstlige Jylland eller andre Steder fra det sydlige Danmark. Men det kan dog vist ikke forklare den betydelige Forskel i Tidsangivelsen².

Som nævnt er den omtalte Bog af Zander om Mecklenburgs Fugle uden Aarstal, d. v. s. altsaa det foreliggende Hefte. Men efter Habitus at dømme er den gammel, hvorpaa ogsaa det synes at tyde, at dens Forfatter har forenet de to Stillinger at være Rektor og Hjælpepræst. Paa den anden Side er den ikke ældre, end at baade Brehms og Naumanns Haandbøger citeres³. Ældre end Kjærbøllings er den i alt Fald ganske afgjort, og enhver Tanke om, at den omvendte Proces havde fundet Sted er udelukket. Derimod kunde der jo være Tale om, at de begge havde skrevet en tredje Forfatter ud, og Tanken vilde da nærmest falde paa Naumann. Dette har dog ved et Eftersyn af denne vist sig ikke at være Tilfældet.

Er der nogen, der finder, at foranstaaende Linier er overflødige og at man kunde have ladet gamle Kjærbølling være i Fred, skal jeg dertil sige, at Meddelelsen ogsaa nærmest kun er fremkommet som et lille Bidrag til at hindre, at hans Angivelser om Fuglenes Ankomsttid — og andre fænologiske Forhold — kan komme til at volde Fortræd, hvis de bliver draget frem til Sammenligning med nyere Iagttagelser, og man derpaa vilde grunde Betragtninger over Aarsagerne til Forskelligheder mellem

¹ Klinge, dette Tidsskrifts 1. Bd. S. 32, anfører for Esbjergs Vedkommende »oftest fra 25 April til en Ugestid ind i Maj«, hvilket jo iøvrigt er i god Overensstemmelse med min Gennemsnitsangivelse 1 Maj. Jeg har ialt noteret dens Ankomst i 15 Aar, og den ligger mellem 27 April og 6. Maj, begge Dage iberegnet. *Sylvia curruca* har jeg noteret her ved København i 17 Aar, og disse Ankomsttider ligger mellem 26. April og 11. Maj.

² Det vilde være interessant at vide Besked om Forskellen i vore Trækfugles Ankomst til de forskellige Landsdele, men det foreligger der vel neppe Materiale til endnu. Her var en Opgave for D. Ornith. Forening.

³ Redaktionen har meddelt mig den Oplysning, at Zanders Bog er udkommen 1837—53, i 8 Hefter. Kjærbøllings Danmarks Fugle er fra 1852.

nu og da¹. Det er ikke min Sag at paavise saadanne Uoverensstemmelser i det enkelte. Jeg har kun villet antyde den Mulighed, at de i Kjærbøllings Bog anførte fænologiske Data ikke er selvstændig gjorte Iagttagelser, da saa mange andre Angivelser om vore Fugles Levevis har vist sig at være skrevne ud efter en anden Forfatter.

MINDRE MEDDELELSER.

SJÆLDNE GÆSTER. Der er til Redaktionen sendt Meddelelse om Forekomsten af forskellige sjældne Fuglearter. Greve P. Ahlefeld-Lauervig-Bille, Skovsbo pr. Ullerslev, meddeler saaledes i Brev af 3 Februar 1908, at han til sin Samling har erhvervet en Thorshane (*Phalaropus fulicarius*), yngre Fugl i Vinterdragt, skudt paa Odensefjord i November 1906, samt at en i September 1894 skudt Rødhalsed Gaas (*Anser ruficollis*) ogsaa befinder sig i hans Samling.

Oberstløjtnant Kalkau, Fredericia, beretter følgende i Brev af 1 Februar 1908: »Rødfodfalk (*Falco vespertinus*) meget gammel, smukt udfarvet Han blev skudt 15. Maj 1907 ved Stenstrup pr. Svendborg, Turteldue (*Turtur auritus*) ligeledes særdeles smukt Eksemplar blev skudt 13 Juli 1907 paa Refsnæs. Begge findes i min Samling og vil formodentlig havne hos Museet, naar jeg har set mig mæt paa dem.

Her er færre Overvintreere end ellers, men daglig fisker 2 Isfugle (*Alcedo ispida*) i Erritsø Moses Grøfter, der har rindende Vand.

11 November 1907 blev der ved Trelde skudt en Albino (fuldstændig) af Vindroslen (*Turdus iliacus*). Den findes udstoppet hos Konservator Windeballe her i Byen.»

Fra Klasselotterikollektør Warming, Kolding, er kommet Meddelelse om en Triel (*Oediconemus crepitans*), skudt de første Dage af December 1907 ved Kolding.

EN MÆRKET SNEPPE. En spansk Jæger har meddelt mig, at der i Andalusien er fundet en »pitorra (*becasse*)«, som var dræbt ved at flyve mod en Telegraftraad. Den omkomne Fugl bar om den ene Fod en ringbøjet Plade, 34 mm lang og

¹ Det kommer derfor heller ikke i Betragtning, hvor meget og hvor lidt der er gaaet over fra 1. til 2. Udgave, da man dog til eventuelle Sammenligninger af den nævnte Art naturligst vil gaa til den ældste Udgave.